

засвоївши відомий досвід, набували б одночасно необхідних рис і властивостей особистості вчителя, що характеризують творчий підхід до майбутньої професійної діяльності. При цьому необхідно забезпечити активну позицію кожному студенту, щоб він при виконанні завдань виступав не як сторонній спостерігач, а як безпосередній учасник, організатор.

Самостійну роботу необхідно організовувати таким чином, щоб кожний учасник вносив у неї свій унікальний досвід, яким не володіє ніхто інший, окрім нього. Тільки за цієї умови самостійна робота допоможе студентам не лише ознайомитися з різноманітними її формами, але й перевірити свої індивідуальні можливості і можливості товаришів по групі, спонукатиме їх до творчості, сприятиме самореалізації особистості майбутнього педагога.

Самостійна робота, на наше переконання, є додатковим джерелом резерву часу, що дозволяє більш цілеспрямовано і результативно вирішувати завдання підготовки конкурентноспроможного спеціаліста в умовах педагогічного вузу.

З.М.Мірошник

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ В ОНТОГЕНЕЗІ

В статье раскрываются психологические причины и определены педагогические условия формирования Я-концепции младшего школьника в современной семье, учителями и сверстниками.

The article displays the psychological reasons and defines pedagogical conditions of creating "I- conception" of juniours in modern family.

Сучасна психологія характеризує особистість як цілісну психологічну структуру, що виникає в процесі життя й виховання і виконує певну функцію у взаємодії людини з оточуючим світом. Смісл всього онтогенетичного розвитку полягає в послідовному становленні кожної дитини особистістю. З істоти, що засвоює накопичений людством

соціальний досвід, вона перетворюється у творця цього досвіду (Ананьев Б.Г., Божович Л.І., Виготський Л.С.).

На думку багатьох дослідників, саме молодший шкільний вік можна розглядати як унікальний період соціального розвитку людини, формування системи уявлень дитини про себе, тобто її Я-концепції. Під час соціального розвитку в молодших школярів складається цілий комплекс індивідуальних особливостей особистості, формуються психологічні новоутворення, розвивається нова соціальна ситуація розвитку. Лише свідомо оволодіваючи в доцільно організованому виховному процесі здобутками культури, дитина розвиває свої суспільні сили, стає повноцінною особистістю, активно включається в процес соціалізації. Підростаюча людина засвоює складний світ дорослих, у якому вона опинилася. При цьому її Я-концепція найбільше підпорядкована впливові сім'ї та школи. Сім'я для дитини – це перша зустріч з новим для неї світом, перша школа спілкування з людьми, перша школа пізнання оточуючої дійсності, перший досвід активної соціалізації. У процесі соціалізації молодший школяр власноруч вчиться бути особистістю. У зв'язку з тим, що молодший шкільний вік є сензитивним для формування моральних норм і правил соціального життя, для формування самооцінки та системи уявлень дитини про саму себе, активна соціалізація розширює коло знайомств, взаємин, збагачує зміст, поглиблює розуміння інших людей, розвиває навички співпраці, взаєморозуміння та взаємодопомоги. Соціалізація особистості збігається з процесом формування особистості та розвитком Я-концепції в онтогенезі, зокрема з передачею їй цінностей, норм, культурних еталонів тощо. У результаті соціалізації дитина вчиться співпрацювати та взаємодіяти з іншими людьми, дорослими та однолітками. Петровський А.В. видокремлює три стадії розвитку особистості в процесі соціалізації: адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію. На стадії адаптації, яка збігається з періодом дитинства, молодший учень виступає як об'єкт суспільних взаємин, на якого спрямовані зусилля значущих дорослих – батьків та вчителів. Саме на цій стадії відбувається входження у світ людей: оволодіння деякими знаковими системами, створеними людством, елементарними

знаннями і системою навичок, яка визначається ним як “активне ставлення дитини до соціального оточення”.

Отже, найбільш природно та ефективно процес формування Я-концепції відбувається в умовах сучасної сім'ї. У залежності від конкретних умов життя сім'ї, характеру взаємин між батьками і дітьми, особливостей сімейного виховання у дітей формуються специфічні типи взаємин з іншими людьми, специфічне ставлення до праці, до пізнання оточуючого світу, до своїх обов'язків, поведінки та діяльності, самооцінка та Я-концепція дитини в цілому.

Сучасний стан теоретичних розробок у вивченні Я-концепції індивіда в значній мірі досягнуто завдяки роботам Р.Бернса, К. Роджерса. Особистісне Я – це внутрішній механізм, який створюється рефлексивною думкою на основі стимульного впливу. Уже на початковому етапі його формування з'являються оцінні та афективні установки, подаючи йому якісний аналіз “хорошого” і “поганого”. Інтеріоризація цих оцінних мотивів здійснюється під впливом культури інших людей, починаючи з сім'ї. До періоду вступу дитини до школи – це головне соціальне оточення, що формує її звички, основи соціальних стосунків, систему знань, систему значимості та цінності. У цей період формується система уявлень дитини про себе, визначається система ставлення дитини до себе та до інших. Виявляються особливості ставлення до різноманітних видів діяльності; формується характер, засвоюються норми дорослого життя; розвиваються соціальні явища. Необхідною умовою формування цілісної Я-концепції молодшого учня є позитивний вплив сім'ї. Ті позиції, які в дитини формуються батьками в системі соціальних стосунків, визначають у подальшому стиль життя й життєвий план, який Е.Берн називав “життєвим сценарієм” (життєвий план, який формується з раннього дитинства переважно під впливом батьків і поступово в міру набуття маленькою людиною соціального досвіду розгортається, ускладнюється, набуває нових характеристик). Важливість такого сценарію полягає в можливості визначити життєву мету. Програмуючи життя своїх дітей, батьки передають їм власний досвід – усе те, чому вони навчилися (або вважають, що навчилися) самі. Проте дитина може обрати

власний сюжет. Саме це й визначає суть сімейного виховання, його вплив на соціалізацію дитини, на формування її Я-концепції та соціальний розвиток молодшого школяра. На нашу думку, Я-концепція має бути адекватною і глибоко продуманою, адже успіх виховання значно більше залежить від уявлення дитини про свої здібності, ніж від самих цих здібностей. Якщо умови для розвитку здібностей є, дитина усвідомлює, що вона може стати успішною людиною лише через свої позитивні вчинки. У контексті заявленої проблеми варто зазначити: головне завдання батьків полягає в умінні подивитися на світ очима своїх дітей, спробувати зрозуміти з "середини" їхню поведінку й відчуття, і в результаті – допомогти досягти кожній дитині повноти свого самовдосконалення та самоздійснення. Сім'я, яка водночас є і першим вихователем дитини, і середовищем передачі їй духовного багатства, культурних традицій, практичних умінь і навичок, має велике значення. Вона багато в чому передбачає, якою стане людина в майбутньому, які моральні якості понесе у світ, яким буде її здоров'я та ін. Завдяки батькам дитина опосереднює норми людських взаємин, засвоює загальнолюдські цінності. При цьому провідним чинником виступають моральна атмосфера, спосіб внутрішнього сімейного життя, соціальні настанови, система цінностей сім'ї, взаємини її членів, ставлення до інших людей, моральні ідеали, потреби, сімейні традиції тощо.

На сучасному етапі розвитку суспільства все помітніше усвідомлюється гостра потреба у створенні та реалізації системи виховної роботи сім'ї і школи з метою забезпечити високий рівень духовного розвитку особистості, формування структурних компонентів її Я-концепції, психологічного комфорту та почуття захищеності, відчуття радості та впевненості у своїх силах.

Останнім часом психологічною наукою розробляються новітні технології, орієнтовані на прийняття позиції ненасильства як вчителями, так і батьками. Суть цієї технології полягає в тому, що мотивом любові до дітей виступає потреба вчителів і батьків у самореалізації в особистості дитини. Якщо дитину по-справжньому люблять, то в майбутньому вона буде

“нести” в собі особистісні риси тих людей (вчителів, батьків, вихователів), які взаємодіяли з нею. Результат такої любові – це емоційно насичене, радісне переживання позитивних змін, що відбулися в особистості дорослої людини і в особистості дитини як неповторної цінності суспільства. Формування власного Я, Я-концепції молодшого учня, його саморозвиток відбуваються на фоні прийняття себе і цілісного позитивного ставлення до себе, що забезпечує його конкретний характер. Лише поважаючи себе, дитина може поважати інших. Емоційне ставлення дитини до себе генетично пов’язане з оцінкою її дорослим. Дитина завжди переживає оцінку себе значущим дорослим (І.Д.Бех).

На жаль, в умовах сьогодення в багатьох сім’ях спостерігається досить неоднозначне ставлення до дитини: з одного боку, зайва опіка – звільнення від посильної домашньої праці, миттєве задоволення всіх матеріальних потреб, з іншого боку – відсутність любові, поваги, наявність дефіциту у спілкуванні. Обидва аспекти негативно впливають на формування особистості, її Я-концепції та на процес соціалізації взагалі. Більшість науковців, вчителів початкових класів, практичних психологів та соціальних педагогів наголошують на тому, що ефективність роботи з батьками страждає, перш за все, від того, що ми найчастіше не знаємо проблем конкретної сім’ї, її психологічного становлення, особливостей батьківського ставлення до дітей, стилів і типів сімейних стосунків, типів порушень сімейного виховання.

Аналіз стану зазначеної нами проблеми свідчить, що впливові соціального середовища (зокрема сім’ї) на формування Я-концепції молодших школярів соціалізація приділяється недостатня увага, відсутня система роботи, немає спеціальних наукових праць щодо її вирішення. З цієї метою нами було проведено анкетування вчителів-класоводів м. Кривого Рогу (Довгинцівська педагогічна гімназія), м. Дніпропетровська (СШ № 17); ЗОСШ Широківського та П’ятихатського районів Дніпропетровської області. Всього в опитуванні взяло участь понад триста вчителів початкових класів. Результати анкетування показали, що в сучасних сім’ях панує унікаючий стиль виховання: більшість батьків відверто говорять про

відсутність у них часу займатися “ще й вихованням”. Багато з них заявляє про необхідність матеріального забезпечення. Деякі відверто кажуть про свою некомпетентність, відсутність у них психологічних знань щодо сімейного виховання. У своїх відповідях майже 70 % респондентів заявили, що співпраця батьків зі школою обмежується фрагментарною зацікавленістю оцінками. Дехто з респондентів (40 %) наголосили на тому, що в класах майже 25 % неповних (в основному мами-одиначки) сімей. Отже, вивчення досвіду роботи деяких вчителів початкових класів, аналіз фактичного матеріалу, бесіди з вчителями-класоводами, батьками молодших учнів, відвідування батьківських зборів дають підставу стверджувати, що батькам відводиться дещо пасивна функція. У більшості сучасних родин сформовано, на жаль, байдуже ставлення до школи, і дуже часто до власної дитини. Крім того, нами було проаналізовано понад сто дитячих малюнків на тему: “Моя сім’я”. Аналіз показав, що молодших учнів, які перебувають у гарному настрої і задоволені своєю соціальною позицією та соціальним статусом у сім’ї, - 23 %. Є діти, які сподіваються на краще, їх - 43 %. Але є діти (33,5 %), які почувають себе самотніми, незахищеними, нелюбимими. Звідси тривожність і агресія, гіперактивність і непорозуміння між батьками та дітьми. Все це негативно впливає на процес формування Я-концепції молодшого школяра.

Таким чином, необхідно забезпечити якісно нові суб’єкт - суб’єктні зв’язки та взаємодію між батьками і дітьми, однолітками і товаришами, які створюють психологічну захищеність та психологічний комфорт, тобто є потреба у створенні спеціальних психолого-педагогічних умов для формування Я-концепції молодшого школяра.

Література

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Пер. с англ. Под ред. Н. Бурыгиной, Р. Кучкаревой.- М.: Апрель-пресс., 2002.- 640 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х кн. – Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. - К.: Либідь, 2003.- 280 с.

3. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе// Хрестоматия по возрастной психологии / Сост. Семенюк. Под ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Международная педагогическая академия, 1994.- С.88-98.

Д.В.Щербина

ДИДАКТИЧНА ГРА В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Данная статья рассматривает роль и значение дидактической игры в системе личностно-ориентированного обучения. Акцентируется внимание на том, что успешное применение игр способствует повышению качества знаний, умений и навыков учащихся, стимулирует их творческую деятельность, инициативность, самостоятельность, активность.

The role and importance of the didactic game in the system personality-orientated studying are considered in this article. It has been shown, that successful employment of the games influence on improvement of the quality knowledge, skills and habits of the pupils, stimulate their creative work, initiative, independence and activity.

Сучасна тенденція розвитку України, її інтеграція в європейське та світове співтовариство висувають перед вітчизняною педагогічною наукою ряд нових проблем, найважливіша з яких – якість підготовки учнів до майбутньої життєдіяльності.

Процеси, які відбуваються на сучасному етапі, розвиток культури та мистецтва ставлять нові питання до педагогічної теорії та практики, оскільки, як було зазначено на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, “освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України” [4, 2].

Сучасна школа переживає бурхливий час, у системі освіти відбуваються значні зміни, зростає науково-педагогічний потенціал, підвищується якість викладання основ наук, висуваються нові вимоги до рівня загальної середньої освіти. Оскільки традиційне навчання багато в чому не задовольняє